

LIBRIS

We know
books

© Editura EIKON
București, Calea Giulești 333, sector 6
cod poștal 060269, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.librariaeikon.ro, www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de
Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-49-1420-0

DTP: Valerian Susan

Editor: Valentin Ajder

CATIA MAXIM

LALI NIKOLAKI

O poveste inspirată
de personaje și evenimente reale

E I K O N

București, 2025

Cuprins

Prefață: Însemnări din jurnalul lui D. T.....	5
<i>Fotografie de grup</i>	13
<i>Dacă ești un prieten, intră cu bucurie</i>	27
<i>Mărie, o să răzvim!</i>	53
<i>Așa se vorbește la București?</i>	85
<i>Trec eu pe la Gambrinus</i>	115
<i>Dado, lea dado</i>	145
<i>Rămâi cu bine, fiule!</i>	189
<i>Dumnezeu să vă binecuvânteze, domnule doctor!</i>	203
<i>Fericirea de a fi trist</i>	241
Postfață	273

PREFAȚĂ

Însemnări din jurnalul lui D. T.

București, August 1959

Am încercat în câteva rânduri să-l fac pe unchiul Nikolaki să-mi povestească despre rude care nu mai sunt, cele care și-au împlinit destinele, dând o notă de unicitate arborelui nostru genealogic. De ceva timp, Nikolaki, ramura blândă a familiei extinse, unchiul regretatei mele mame Eugenia, fiica lui Sotir, fratele lui mai mare, nu se simte prea bine. Neputințele bătrâneții. Are picioarele umflate, nu mai iese din casă, nu mai trece pe la noi, duminica, cum fusese obișnuit ani de zile – venea la noi, la masă și tare bine se simțea cu un pahar de vin în față, în timp ce-și amintea de întâmplări de odinioară. Îi plăcea mult să povestească. Dacă le-aș fi notat, azi aș avea un material bogat. În zadar încerc să-l fac să-mi mai spună vreo poveste. De obicei, fie e indispus, fie nu-și mai aduce-aminte și repetă întruna: „Ce rău e să fii singur la bătrânețe! Uite, nici să mă aplec să-mi leg șireturile de la pantofi, nu mai pot. Am amețeli și simt la stomac, de-a curmezișul, cum mă strânge, de parcă cineva m-ar înțepa cu un cuțit. De-abia respir. Aici – duce mâna la gât – mi se pune un nod. Doar dacă mă culc imediat și stau lungit ceasuri întregi cu ochii la tavan fără să mă gândesc la nimic, mă simt mai bine. E rău, nepoate, să fii bătrân, neputincios și singur “. „În tinerete – schimb vorba să-l binedispun – ți-a fost bine, unchiule, singur, liber, fără nevastă, fără soacră, fără copii nebunatici. Cine se plimba la șosea cu trăsura alături de prieteni veseli sau de vreo duduie nostimă? Hai, spune, cine?” Unchiul zâmbește și, dacă are la îndemână un pahar

cu vin „bun-bun”, cum șoptește în timp ce îl savurează, poate c-ar fi în stare să alunge melancolia, gândurile negre și să revină la „antrenul” obișnuit, de odinioară. Doar că zâmbetul lui fugar dispare și continuă resemnat: „Așa e, sunt și clipe fericite într-o viață de om. Au trecut totuși cincizeci, șizeci, ba chiar chiar șaptezeci de ani și, în curând, voi atinge sau nu nouăzeci de ani. Cât avea chir Ianachi, bunicul tău, când a răposat?” „93” „Numai că n-a fost neputincios ca mine”. „Nici dumneata, unchiule, până mai ieri nu te-ai plâns...” „E drept, doar ca să-mi fac curaj și să nu vă supăr pe voi, nepoții mei.” „Unchiule, fă-ți curaj, măcar puțin, cât mai poți...” „Asta-i că nu mai pot, simt că mă apropii de...” „Ei, lasă, nu fi așa de descurajat. Mai bine, povestește-mi despre mama Mina, faimoasa povestitoare de la care fiecare am moștenit ceva; eu mai degrabă prin alianță. Ce rău îmi pare că n-am notat ce mi-ai povestit de-a lungul timpului: aș fi avut tolba plină cu povești. Mai ales că am ajuns și eu, pasămite, membru al Fondului literar, deocamdată activ la cantină și mi-aș dori să scriu Din cele trecute vremi¹. Odată, mi-ai spus: scrii o vorbă, apoi alta, le legi una de alta, că nu știi cum ajungi să așterni povestea întreagă, curgătoare ca apa de izvor, picătură cu picătură, șuviță cu șuviță. Eu încerc, dar nu-mi iese mare lucru. Unde să fie taina?” „Nepoate, taina e tot aici, dar puțin altfel. Vorbele, desigur, le înșiri după meșteșugul și harul pe care îl ai sau nu. Numai că ele nu-s decât învelișul, haina de mătase, de borangic, de lână groasă, de catifea sau de sac obișnuit, după cum e cazul. Nu-i decât iscusința cu care reușești să fii încordată atenția ascultătorului, atât. Important e tâlcul, grăuntele de adevăr pe care cuvintele îl cuprind. Să știi de la mine că orice născocire, oricât de minunată și năstrușnică, conține un sâmbure de adevăr. Numai atunci ascultătorul sau cititorul e răscolit de fiorul artei.

¹ Din cele trecute vremi. Jurnalist la Cluj (1935-1938), Corneliu Coposu, Caiete Silvane, 2016.

Dintotdeauna, bătrânii au spus că vorba, cuvintele pe care omul le înșiră nu trebuie să fie deșarte, goale, sterpe, fără tâlc, fără fărâma de adevăr desprins din viața de zi cu zi, din întâmplările trăite cu adevărat. Restul, născocirea, repovestirea celor auzite de la alții, reprezintă harul celui care face ca și una și alta să pară cu adevărat retrăite, resimțite de cititor sau ascultător. Cel mai sigur, ca să nu te faci de râs, e să povestești sau să scrii ce ai simțit sau ai trăit tu singur”. „Acum înțeleg de ce povestirile dumitale sunt întotdeauna interesante, de ce le ascult cu plăcere. E și asta un soi de înțelepciune a povestitorului”. „Nu-i meritul meu, nepoate, și n-aș vrea să-ți închipui că ai un unchi din cale-afară de înțelept. Să-ți spun drept, nici nu e bine să pari mai înțelept decât ești sau decât nu ești. Zicerea asta am citit-o într-o carte veche grecească. Înțelepciunea, dacă e s-o numim așa, mai bine – zis taina ei, am moștenit-o de la mama mea, Mina Gândzu. Și, uite cum, din vorbă în vorbă – înșirate cum îi vin omului în gând sau pe limbă, fluierul gândului – am ajuns la întrebarea cu care ai venit la mine, cum vii de obicei, cu un gând sau o întrebare ce nu-ți dă pace”. „Mi-am închipuit, unchiule, eram aproape sigur că, prin digresiunea făcută, ai încercat să te îndepărtezi de întrebare.” „Cătuși de puțin. Aș spune că deja și-am răspuns și, astfel, poți desluși o altă taină a artei de a povesti sau de a scrie, surpriza. Ai avut impresia că evit răspunsul iar, acum, dacă stai și te gândești un pic, vezi că și-am răspuns fără ca tu să-ți dai seama, crezând că poate bat câmpii...” „Vai, nu, am crezut că expui principiile artei de a ticlui o poveste interesantă”. „Nu m-am gândit la așa ceva și nici n-aș fi în stare să mă încumet la chestiuni atât de înalte. De ele se ocupă învățații, criticii, profesorii. Noi, povestitorii de rând, ne pricepem să povestim cu gura, nu să și scriem și nu ne gândim niciodată la teorii. Tot ce și-am spus e explicarea unui adevăr, motivul pentru care mama Mina a fost o mare povestitoare, chiar dacă în tinerețe nu știa nici să scrie și nici să citească. Când o auzeai însă povestind, și se oprea

respirația, te simțeai ca și hipnotizat, vedeai cu ochii ceea ce povestea și, când termina, tâlcul celor povestite pătrundea în adâncul cugetului, te simțeai purificat, cu inima înfiorată de bucurie, de o bunătate nesfârșită. Simțeai, cu alte cuvinte, că ești Om, unul adevărat, cu toate simțămintele nobile trezite în tine. Când mama Mina pleca din Korça și se ducea la Boboștița, cătumul de unde se trage familia noastră, fetele din sat, e un mister, simțeau că vine și-i ieșeau s-o întâmpine, indiferent de cât de departe erau de casele lor, cu flori, cu daruri, cu tot felul de bunătați. Elanul inimilor lor tinere, bucuria momentului erau imense. O salutau, îngenunchiau, îi sărutau mâna, se așezau la marginea unui șipot – drumul trecea printr-un loc muntos și păduros – și așteptau cu evlavie cuvântul povestitoarei. Povestitoarea Mina, cu vocea limpede, clară și caldă, uneori șoptită, după cum era povestea, ar fi putut să continue ore și zile fără ca vreuna din fete să dea semn de oboseală sau plictiseală: puteau sta pe loc, fără a clipi, nemișcate asemeni unor statui antice. Pădurea nu fremăta, privighetoirea nu glăsuia. Numai clipocitul șipotului ținea isonul povestitoarei până la sfârșit, când fetele, fermecate, înclinau ușor capul pe iarbă, amețite, cu pleoapele lăsate și, după mai multe minute, deschideau ochii, trezite parcă din vis, se apropiiau de apa rece și cristalină să-și răcorească obrații și inimile înfierbântate. Apoi se apropiiau de mama Mina și o implorau să le mai spună o poveste, dar povestitoarea le domolea elanul cu o promisiune viitoare. Spre seară, când ajungea acasă, înconjurată de atâta tinerețe, satul întreg știa că a sosit Mina povestitoarea și fiecare devenea mai bun, voios, blajin, cu inima plină de o bucurie molcomă. Localnicii știau că, din seara aceea, Mina va merge, pe rând, pe la casele prietenelor din copilărie, unde se vor strânge vecinii s-o asculte. Adeseori veneau și din satele vecine, căci vizita povestitoarei era o Sărbătoare. Toți o știau pe Mina Gândzu: pe jumătate aromână, mama ei, Sultana, originară dintr-un neam de arhonți din Rucutina, amintea adesea de o străstrăbunică pe care o chemase

tot Mina, înzestrată cu harul povestirii, cunoscută și respectată în Moscopole.” „A trăit mult mama ta?” „Avea peste 80 de ani când a murit, în timpul primului război mondial. Înainte de război, venise să mă viziteze în Țară și apucase să-și mai vadă nepoții și nepoatele de la București, unde mama ei, Sultana Dogani trăise o viață de om. Când venea la București, îi plăcea să meargă la teatru și, după ce urmărea începutul piesei, știa cum se va desfășura mai departe acțiunea, care va fi sfârșitul.” „Mai știe cineva povestirile ei?” „Nu știu. De notat, nu le-a notat nimeni. Cred totuși că unele circulă încă prin părțile noastre, unde, de altfel, s-au tot născut povestitoare talentate și mai cred că povestirile mamei Mina au intrat în folclorul național. Multe făcuseră parte și înainte, dar fără farmecul adăugat de ea, fără sâmburele de adevăr, la care ținea atât de mult, fără tâlcul lor...” „Pe de altă parte, ascultându-te, îmi dau seama cât de încălțit e arborele nostru genealogic...” „Nici n-ar avea cum să fie altfel, cu atâția strămoși călători dintr-un loc într-altul. Noi doi, de pildă, ne înrudim prin mama ta, Eugenia, fiica fratelui meu Sotir, care a fost, Dumnezeu s-o odihneasă!, și ea pe jumătate aromână, prin mama ei, Aspasia Manu, născută într-un neam de aromâni influenți din Korça. În schimb, tu, nepoate, ești pe de-a-ntregul aromân, vlăstarul unui neam de celnici moscopoleni. Și, uite-așa, se împletesc și se răsucesc rădăcinile unui arbore genealogic ca ițele pe fuior.” „Unchiule, ce mă frământă pe mine e că-mi dau seama că o brumă de talent de povestitor aș avea, dar nu sunt sigur c-aș fi capabil să aștern ceva pe hârtie. Mă gândesc că tu ai fi putut să o faci”. „Nepoate, o să-ți spun ceva ce poate o să te surprindă: a fost o vreme când m-am gândit că aș putea să aștern o poveste pe hârtie, dar imediat mi-am dat seama că e doar o născocire izvorâtă din orgoliu, o iluzie, o părere. De ce nu m-am apucat de scris? Fiindcă nu știu și nu pot să scriu la fel cum știu să povestesc. În tinerețe am încercat de câteva ori, însă, în fața hârtiei albe, singur, în tăcerea nopții, nu știam ce am de făcut. Mă simțeam paralizat, nu

eram în stare să leg o frază ca lumea și am renunțat. Scrisul cere voință mare, dârzenie, muncă neobosită. Și nu-ți dă, atâta timp cât te chinuiești s-o scoți la capăt, aceeași satisfacție pe care ți-o oferă darul de a povesti. Într-un fel, fiecare din noi semănăm cu mama Mina și, de ce nu, poate o moștenim. Dar nu e ea de vină că eu, de exemplu, nu mă ridic la nivelul unui scriitor. Am făcut și eu ce s-a putut. Fiecare cu harul lui. Unul știe să povestească, altul să scrie. Nu-i stabilit prin lege că musai să le facă pe amândouă.” „Adică nici să nu încerce? Să se mulțumească cu ce i se pare mai ușor? Să se lase stăpânit de lenevie? Am cunoscut povestitori țărani care stăteau toată ziua la cârciumă și-i țineau pe oameni la taifas. Povestitori și oameni de talent care nu se ocupau de nimic altceva. Semănau cu greierii din fabulă. Sau cu Laie Chiorul”. „De încercat, oricine poate. Nu strică o încercare, două. Dacă vede că nu merge, mai bine să-i dea pace, să se mulțumească cu ce-i vine natural, mai ușor și i se potrivește. De aceea, zic să-i fim recunoscători mamei Mina pentru fărăma de talent moștenită sau dăruită, deoarece fără ea viața noastră ar fi fost searbădă și lipsită de farmec. Iar, dacă n-am făcut isprăvi mari la viața noastră, nu-i bai! Să le facă alții, mai vrednici. Să fim mulțumiți cu ce-am făcut și, cu siguranță, tu vei mai face...” „Unchiule, nu mă dau bătut: măcar să încerc să rup vraja, să mă apropiu puțin de taina scrisului”.

*
* *
*

În seara zilei vineri **25 Mai 1961**, o insuficiență cardiacă și un astm mai vechi l-au răpus pe unchiul Nikolaki – apucase să ne salute pe cei care i-am stat aproape. Senin și simplu ne-a spus: „La revedere, dragii mei nepoți și nepoate!” Sâmbătă, 27 Mai, trupul lui a părăsit casa de pe strada Visarion 31 și a fost dus la cimitirul Ghencea, aproape de Monumentul Eroilor din Primul Război Mondial, unde a fost îngropat. Lali Nikolaki al

nostru, ramura care ținuse familia unită, murise: îl vedeam pentru ultima oară, la marginea mormântului. Chipul lui senin și blând, mângâiat de razele soarelui, ne lumina sufletele îndurerate.

După trei luni, la parastas, ne-am recules la mormântul acoperit cu flori multicolore semănate de îngrijitor, am depus un buchet de trandafiri și unul de garoafe albe, lângă cruce, de-o parte și alta, în semn de pioasă îmbrățișare. Apoi ne-am dus la Carul cu Bere să închinăm o halbă în memoria unchiului nostru, echilibrat și luminos care ne călăuzise pașii atâția ani. În timp ce îl pomeneam, mi-am amintit cum spunea despre timp că trece fără să întrebe pe nimeni, că niciun om nu știe când bate ora zero și am revăzut biroul pe care ani de zile tronase un deșteptător rusesc Mir, de care avuseșe grijă ca de ochii din cap.

Dac-ar mai fi trăit puțin, Lali Nikolaki ar fi împlinit 88 de ani. De când nu-l mai am, am sperat ca imaginea lui să nu se risipească, ci să-și găsească rama potrivită pentru o poveste cu mirese de toamnă în care aerul să miroasă de parcă primăvara și vara s-ar strecura printre dimitrițe, stelițe sau tufănici, răsfirând, la zenit, crânguri cu pini, magnolii și tei. O poveste despre „fericirea de a fi trist” spusă de sufletul lui singuratic.

Fografie de grup

Omul n-are încotro: se împacă cu soarta. Viața îl învață că destinul și soarta nu sunt egale – în cărțile vechi se spune că soarta e ca albia unui râu pe care, oricât s-ar strădui, omul nu o poate schimba.

Între coperte ponosite, cărți vechi, găsite într-un sipet sau sub vechituri adunate în podul casei, Nikolaki dezvăluie fire magic îngemănate în destinele hărăzite spre a fi plăsmuite de urmași. Într-o astfel de carte rândurile uneori se împletesc, alteori curg lin sub privirea lui scormonitoare. Are paisprezece ani și-i place nespus să citească istorii cu oameni care alintă soarta, numind-o ursită. Sufletul lui fraged se învoburează ori de câte ori cuvintele se revarsă în șuvoaie, marcând inexorabil același adevăr: omul, oricât ar vrea, nu poate schimba soarta. Așezat pe o cutie de lemn din podul casei cu ferestre spre cer, cu o carte deschisă pe genunchi, încearcă să afle cum ar putea jongla cu destinul și, în oceanul de întrebări, se profilează certitudinea că omul e actor și regizor în povestea – spectacol numită viață. Cum fiecare zi reprezintă un început, băiatul savurează bucuria, entuziasmul, nerăbdarea celor paisprezece ani pe care îi poartă la butoniera cămășii de in brodată de buna cu fir de mătase.

În ajunul întâlnirii cu veacul douăzeci, are impresia că pășește pe un fir de borangic tulburător de mătăsos. Câteva modele îi luminează și-i încălzesc sufletul. De pildă, everghetul Albert Kahn